

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

УДК 343.829

Ігор Володимирович БОДНАР,
кандидат юридичних наук
(Академія Державної пенітенціарної
служби)

Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРНЬ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови Української держави гостро постає питання виконання нею однієї з головних внутрішніх функцій, а саме правоохоронної функції, пов'язаної із захистом прав і свобод особи, суспільства та держави. Сьогодні населення країни занепокоєно проблемними питаннями в цій сфері. Так, за результатами опитування, потребують прискіпливої уваги такі негативні явища, як поширення і вживання наркотиків (39%), керування автотранспортом водіями у нетверезому стані (36%), хуліганство (31%), пограбування помешкань (31%), корупція посадових осіб різних органів влади (24%), шахрайство (23%) і крадіжки в громадських місцях (18%). Прогалини в цій сфері підтверджуються також кількісними та якісними показниками, привертає увагу зростання кількості згадок таких кримінальних правопорушень, як пограбування, розбійні напади на громадян, поєднані з проникненням в житло, незаконна економічна діяльність, вбивства та зґвалтування. Слід зауважити, що кількість зазначених правопорушень порівняно з минулим роком помітно зростає¹.

У свою чергу, це негативно відображається на довірі населення до

¹ Інфографіка. URL: <https://rpr.org.ua/news/stan-pravookhoronnoi-systemy-pid-chas-pandemii-chy-skhvaliuiie-suspilstvo-dii-pravookhorontsiv/> (дата звернення: 15.09.2021).

влади та правоохоронних органів. Як зазначає О. Баганець, сьогодні однією з найгостріших проблем правоохоронної діяльності є стрімке погіршення криміногенної ситуації в Україні, розгул і безкарність криміналітету і як результат – беззахисність громадян, порушення їх права на захист від злочинних посягань. Тому й не дивно, що наша країна стрімко скочується до рівня найбільш криміногенних держав світу, про що свідчить і відповідна статистика: згідно з міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн за 2016 і 2017 роки Україна посідала, відповідно, 154 і 156 місце зі 163-х позицій, опинившись між Центральною Африканською Республікою і Суданом. Згідно з іншим рейтингом – надійності поліцейських служб – Україна у 2017–2018 рр. перебувала на 101 місці зі 137 держав¹.

Дедалі частіше суб'єктами кримінальних правопорушень стають особи, які раніше вже вчиняли злочини, а особливо ті, що раніше вже утримувались в установах виконання покарань. Це означає, що мета кримінально-виконавчого законодавства (захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами) виконується не в повному обсязі. На це впливає багато факторів, одним з яких є як наявна система установ виконання покарань у цілому, так і їх обладнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема наукового розроблення системи органів та установ виконання покарань була предметом дослідження таких вітчизняних учених, як К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. Г. Колб, І. О. Колб, І. М. Копотун, О. І. Кіслов, О. В. Лисодєд, В. Г. Павлов, М. С. Пузирьов, А. Г. Перегудов, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, А. А. Ткаченко, М. І. Хавронюк, О. О. Шкута, О. С. Яворська, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін. Натомість стан пенітенціарної системи України, умов тримання засуджених, виконання таких головних завдань, як виправлення та ресоціалізація засуджених, потребує переосмислення як з практичного, так і з наукового погляду.

Метою статті є характеристика складових елементів системи установ виконання покарань та визначення проблем їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Система установ виконання покарань згідно зі ст.11 Кримінально-виконавчого кодексу України складається з арештних домів, слідчих ізоляторів, спеціально-виховних установ (виховних колоній) та кримінально-виконавчих установ, які поділяються на установи відкритого типу (виправні центри, які виконують покарання у вигляді обмеження волі) та закритого типу (виправні колонії, які виконують покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі). У свою чергу, виправні колонії поділяються на виправні колонії мінімального (з полегшеними умовами тримання та із загальними умовами тримання),

¹ Думка експерта // Lexinform : сайт. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/provalni-reformy-suchasnyj-stan-pravoohoronnoyi-diyalnosti-shhodo-borotby-zi-zlochynnistyju-ta-koruptsiyeyu-v-ukrayini-okremuj-analiz-po-kozhnomu-vidomstvu/> (дата звернення: 15.09.2021).

середнього та максимального рівня безпеки. Проте слід зазначити, що сама система установ виконання покарань є значно більш структурованою. Розглянемо її детально з урахуванням вимог до роздільного тримання.

Виправні колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання поділяються на колонії, де тримаються чоловіки, та колонії, де утримуються жінки, засуджені вперше до позбавлення волі за кримінальні правопорушення, вчинені з необережності та нетяжкі злочини, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому Кримінально-виконавчим кодексом України.

Виправні колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання поділяються на виправні колонії для тримання чоловіків та виправні колонії для тримання жінок. У виправних колоніях для тримання чоловіків утримуються особи чоловічої статі, вперше засуджені до позбавлення волі за нетяжкі злочини.

У виправних колоніях для тримання жінок утримуються засуджені, які вчинили злочини невеликої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Ці колонії поділяються на виправні колонії, де утримуються жінки, які вперше відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, та виправні колонії, де утримуються особи жіночої статі, які раніше вже відбували це покарання. У виправній колонії цього виду можуть відбувати покарання також засуджені, переведені з виховних колоній у порядку, встановленому статтею 147 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Виправні колонії середнього рівня безпеки теж поділяються на колонії для тримання чоловіків та колонії для тримання жінок.

У виправних колоніях для тримання жінок виконується покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також у них утримують засуджених, яким смертна кара була замінена на покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Треба зазначити, що на цей момент в Україні цього виду виправних колоній не існує. Так, у Качанівській виправній колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання створено сектор середнього рівня безпеки, в якому і утримується ця категорія засуджених жінок.

Виправні колонії середнього рівня безпеки для тримання чоловіків поділяються на два види. У першому утримуються засуджені чоловіки, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі (слід зазначити, що ці особи мали реально відбувати покарання у вигляді позбавлення волі, а не лише бути засудженими до цього виду покарання); чоловіки, засуджені за вчинення умисного нетяжкого злочину в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі, та засуджені, переведені з колоній максимального рівня безпеки. У виправних колоніях другого виду утримуються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Виправні колонії максимального рівня безпеки можна умовно поділити на виправні колонії, де утримуються засуджені в звичайних жилих приміщеннях, і такі, де засуджені утримуються в приміщеннях камерного типу.

Ст. 140 Кримінально-виконавчого кодексу України чітко вказує, яка категорія де утримується, а саме у звичайних жилих приміщеннях тримаються: чоловіки, яким покарання у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше двічі в будь-якій послідовності були засуджені до позбавлення волі за такі злочини: проти основ національної безпеки України, умисне вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, захоплення заручників, зґвалтування, розбій, вчинений при обтяжуючих обставинах, вимагання, вчинене при обтяжуючих обставинах, виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї, створення злочинної організації, бандитизм, терористичний акт, створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань, викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, незаконне заволодіння транспортним засобом за обтяжуючих обставин, контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи, втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, посягання на життя представника іноземної держави, які знову вчинили будь-який із перелічених злочинів, за який їх засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі.

У приміщеннях камерного типу тримаються чоловіки, засуджені до покарання у вигляді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у вигляді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення злочину, передбаченого частиною п'ятою статті 255, статтями 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі; чоловіки, які раніше були засуджені до позбавлення волі за будь-який з таких злочинів: проти основ національної безпеки України, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, захоплення заручників, зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього; розбій, вчинений організованою групою або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; вимагання, вчинене

організованою групою або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження; створення злочинної організації, бандитизм, терористичний акт, посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи, втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, які знову вчинили будь-який із перелічених злочинів, за який їх засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі; чоловіки, переведені з колоній середнього рівня безпеки на підставах, передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України¹.

Указана вище класифікація прослідковується як у Кримінально-виконавчому кодексі України, так і в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу», проте ці законодавчі документи не повною мірою охоплюють всю систему класифікації установ виконання покарань.

Так, поза увагою залишились установи виконання покарань на правах лікарень, установи, де утримуються колишні співробітники правоохоронних органів тощо. Крім того, залишились поза увагою поліфункціональні установи виконання покарань, що об'єднують функції слідчих ізоляторів та виправних колоній максимального рівня безпеки, в яких утримуються засуджені в приміщеннях камерного типу.

Ураховуючи доволі розгалужену систему установ виконання покарань, не слід забувати і про структурні дільниці, які створюються в цих установах і які мають на меті утримувати різні категорії засуджених, а саме дільниці карантину, діагностики і розподілу, в яких тримаються всі новоприбулі до установи засуджені; дільниці ресоціалізації, в яких тримаються засуджені, направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з інших дільниць; дільниці посиленого контролю (створюються тільки у виправних колоніях для тримання чоловіків), у яких тримаються засуджені, які систематично (два та більше разів) вчиняють злісні порушення установленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб; дільниці соціальної реабілітації (створюються тільки у виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки), в яких тримаються засуджені, направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, а також переведені з дільниці ресоціалізації для зміни умов тримання за дотримання правослухняної поведінки; дільниці соціальної адаптації (створюються тільки у виховних колоніях), де тримаються засуджені, які правомірно поведуться, сумлінно ставляться до навчання та праці та яким до звільнення залишається не більше шести місяців.

Ця доволі складна система установ виконання покарань та їх структурних дільниць покликана створити безпечні умови відбування покарання, створити передумови виправлення та ресоціалізації засуджених,

---

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

проте статистичні дані свідчать про інше. Так, лівова частка засуджених, які утримуються в установах виконання покарань, це особи, які раніше вже відбували покарання у вигляді позбавлення волі й не змогли або не схотіли адаптуватись до життя в суспільстві після звільнення з установ виконання покарань. Проте цьому сприяли не лише проблеми у діяльності установ виконання покарань, а і практичні та законодавчі прогалини в діяльності уповноважених органів з питань пробації¹.

У свою чергу, умови тримання, в яких перебувають засуджені в установах виконання покарань, надають можливість іншим засудженим (елементам злочинної субкультури тощо) впливати на їх поведінку. Відповідно, все це значно ускладнює роботу, яку проводять представники адміністрації установ виконання покарань з виправлення та ресоціалізації засуджених. Ті зміни, які відбуваються в кримінально-виконавчому законодавстві України, передбачають переосмислення самої системи установ виконання покарань, тобто не лише умов тримання засуджених, а й узагалі всіх елементів безпеки в цих установах, чому не приділялася належна увага понад 30 років. Свідченням цього є застарілість установ виконання покарань в Україні. Так, найбільш «молода» установа виконання покарань – Криворізький слідчий ізолятор – була побудована і почала функціонувати ще з 1 серпня 1989 р.², тож, у таких установах складно забезпечити належний рівень фізичної безпеки засуджених. Отже, нагальною проблемою сьогодення є будівництво сучасних установ, в яких буде здійснено перехід від тримання засуджених у звичайних жилих приміщеннях до тримання в приміщеннях блочного типу, одиночних камерах або кімнатах у нічну пору.

Висновок. Аналізуючи викладене, слід зазначити, що наявна в Україні система органів та установ виконання покарань морально застаріла, вона не може ефективно виконувати свої функції та досягати цілей, поставлених перед нею. Як ми вже неодноразово зазначали у своїх попередніх працях, пробаційний нагляд та соціальна адаптація мають охоплювати значно більше категорій засуджених, ніж ті, які існують в Україні сьогодні. Система установ виконання покарань, у підґрунтя якої покладено класифікацію засуджених та вимоги до їх роздільного тримання, потребує суттєвих змін, які можна здійснити лише за умов дотримання всіх елементів фізичної, процедурної та динамічної безпеки в установах виконання покарань. Проте все це неможливо реалізувати в умовах наявної на сьогодні системи, вона потребує суттєвого оновлення та переформування з урахуванням позитивного досвіду розвинутих країн світу.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021

¹ Ткаченко О. Г. Трохименко Д. О. Актуальні проблеми реформування пенітенціарної системи // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю Інституту управління та права ЗНТУ, м. Запоріжжя, 20 травня 2017 р. : в 2 т. Запоріжжя, 2017. С. 261–264.

² Дивись докладніше: URL: <http://sjlaw.academysps.edu.ua/wp-content/uploads/%D0%91%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%80-%D0%86-%D0%92..pdf> (дата звернення: 15.09.2021).

Игорь Владимирович БОДНАР,

кандидат юридических наук

(Академия Государственной пенитенциарной службы)

Дмитрий Юриевич КОНДРАТОВ,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СИСТЕМЫ УЧРЕЖДЕНИЙ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ В УКРАИНЕ

В статье представлена характеристика составляющих элементов системы учреждений исполнения наказаний и определены проблемы их деятельности. Авторы отмечают, что условия содержания, в которых находятся осужденные в учреждениях исполнения наказаний, предоставляют возможность другим осужденным влиять на их поведение, что значительно усложняет работу, которую проводят представители администрации учреждений исполнения наказаний по исправлению и ресоциализации осужденных. Констатируется, что существующая в Украине система органов и учреждений исполнения наказаний морально устарела, она не может эффективно выполнять свои функции и достигать целей, которые поставлены перед ней.

Ключевые слова: осужденные, отбывание наказания, система органов и учреждений исполнения наказаний, исправительные колонии.

Ihor V. BODNAR,

PhD in Law

(Academy of the State Penitentiary Service)

Dmytro Yu. KONDRATOV,

PhD in Law, Associate Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

CURRENT STATE OF THE SYSTEM OF PENAL INSTITUTIONS IN UKRAINE

The authors of the article present characteristics of the constituent elements of the system of penal institutions and identifies the problems of their activities. The authors note that the conditions of detention, where convicts are in penitentiary institutions provide an opportunity for other convicts to influence their behavior, which significantly complicates the work carried out by representatives of the administration of penitentiary institutions to correct and re-socialize convicts. It is stated that the existing system of agencies and institutions for the execution of sentences in Ukraine is morally outdated; it cannot effectively perform its functions and achieve the set goals.

Key words: convicts, serving sentences, the system of agencies and institutions for the execution of sentences, correctional colonies.